

GLOSY/COMMENTARIES

Dr Anna Pudło-Jaremek

Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie

ORCID: 0000-0002-6328-5205

e-mail: annapudlo@alk.edu.pl

O obowiązku państwa członkowskiego UE uznania relacji rodzice–dziecko w parach osób tej samej płci – glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości z 14.12.2021 r. w sprawie C-490/20, V.M.A. vs. Stolichna, „Pancharevo”

On the obligation of an EU Member State to recognize the parent–child relationships in same-sex couples – commentary on the judgment of the Court of Justice of 14.12.2021 in case C-490/20, V.M.A. v. Stolichna, "Pancharevo"

Streszczenie

W wyroku w sprawie C-490/20 z 14.12.2021 r. V.M.A. vs. Stolichna, „Pancharevo” Trybunał Sprawiedliwości orzekł, że państwa członkowskie UE są zobowiązane do uznania – dla celów unijnego prawa o swobodnym przepływie – więzów rodzinnych nawiązanych w innym państwie członkowskim UE między dzieckiem i jego rodzicami tej samej płci. Wyrok w sprawie V.M.A. można uznać za pierwszy krok w kierunku pełnego uznania rodzin par osób tej samej płci w Europie. Jednak z powodu braku doprecyzowania przez Trybunał szeregu kluczowych pojęć w przedmiotowym obszarze, takich jak zakres zasady uznawania czy zakres praw z art. 21 TFUE, wyrok nie rozwiązuje wielu istotnych problemów, a zatem jego praktyczne zastosowanie może rodzić trudności.

Słowa kluczowe: pary osób tej samej płci, swoboda przepływu osób, prawo rodzinne w stosunkach transgranicznych, Karta praw podstawowych UE

JEL: G38, K39

Wprowadzenie

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej: Trybunał Sprawiedliwości, Trybunał, TS) 14.12.2021 r. wy-

Abstract

In the judgment in case C-490/20 of 14.12.2021 r. V.M.A. v. Stolichna, "Pancharevo", the Court of Justice ruled that EU member states are obliged to recognize – for the purposes of EU free movement law – family ties established in another EU member state between a child and his or her same-sex parents. The V.M.A. ruling can be seen as a first step toward full recognition of rainbow families in Europe. However, due to the lack of clarification by the Court of a number of key concepts in this area, such as the scope of the principle of recognition or the scope of rights under Art. 21 TFEU, the judgment does not solve many important problems, and therefore its practical application may cause difficulties.

Keywords: same-sex couples, free movement of persons, cross-border proceedings in family law matters, EU Charter of Fundamental Rights

dał wyrok w sprawie C-490/20, V.M.A. vs. Stolichna, „Pancharevo”¹, w którym orzekł, że państwa członkowskie UE są zobowiązane do uznania – dla celów unijnego prawa o swobodnym przepływie – więzów rodzinnych nawiązanych w in-

nym państwie członkowskim UE między dzieckiem i jego rodzicami tej samej płci. Wyrok stanowi kontynuację rozważań Trybunału w niewralgicznym obszarze, jakim jest prawo rodzinne w stosunkach transgranicznych.

Orzeczenie ma wieloaspektowy charakter, gdyż odnosi się zarówno do praw podstawowych, swobody przepływu osób, jak i zasad prawa UE. Taki stan rzeczy wiąże się z szeregiem problemów natury prawnej. W dotychczasowych komentarzach wyrok został uznany za sukces, gdyż zdaniem niektórych komentatorów stanowi m.in. wstęp do pełnego uznania praw rodzin osób tej samej płci w prawie UE (Tryfonidou, 2022). Jednak wiele zagadnień, takich jak realizacja życia prywatnego czy zasada wzajemnego uznawania, nie zostało w wyroku poddanych szerszej analizie, co może powodować problem z jego realizacją.

W głosie przedstawiono stan faktyczny sprawy, kluczowe tezy wyroku oraz uwagi autorki. Argumentacja Trybunału przyjęta w wyroku może stwarzać wrażenie kontynuacji dotychczasowego orzeczniczego standardu, ale niestety w wielu obszarach jest nieprecyzyjna. Celem analizy orzeczenia TS jest próba scharakteryzowania wybranych aspektów obowiązku państwa członkowskiego UE uznania relacji rodzice–dziecko w parach osób tej samej płci.

Stan faktyczny

V.M.A., obywatelka bułgarska, i K.D.K., obywatelka Wielkiej Brytanii, od 2015 r. mieszkają w Hiszpanii, gdzie w 2018 r. zawarły związek małżeński. W kraju tym również urodziło się ich dziecko, S.D.K.A. Wydany przez organy hiszpańskie akt urodzenia dziecka wskazuje V.M.A. jako „matkę A”, a K.D.K. jako „matkę” tego dziecka.

Z tego względu, że akt urodzenia wydany przez organy bułgarskie jest niezbędny do uzyskania bułgarskiego dowodu tożsamości, V.M.A. zwróciła się do gminy Sofia w Bułgarii o wydanie jej aktu urodzenia dla S.D.K.A. Na poparcie wniosku V.M.A. przedstawiła zalegalizowane i urzędowo poświadczone tłumaczenie na język bułgarski wyciągu z hiszpańskich akt stanu cywilnego dotyczącego aktu urodzenia S.D.K.A. Gmina Sofia wezwała V.M.A. do przedstawienia dowodów dotyczących pochodzenia S.D.K.A. (tożsamości jej matki biologicznej). Formularz aktu urodzenia obowiązujący w Bułgarii przewiduje tylko jedno pole dla „matki” i drugie pole dla „ojca”, przy czym w każdym z tych pól może figurować imię i nazwisko tylko jednej osoby. V.M.A. uznała, że nie jest zobowiązana do przedstawienia takiej informacji. Gmina Sofia odmówiła wydania żadanego aktu urodzenia z uwagi na brak informacji dotyczących tożsamości matki biologicznej dziecka oraz okoliczność, że wzmianka w akcie urodzenia o rodzicach jako dwóch osobach płci żeńskiej jest sprzeczna z bułgarskim porządkiem publicznym, który nie zezwala na małżeństwo dwóch osób tej samej płci. V.M.A. wniosła skargę na tę decyzję do sądu odsyłającego – Administrativen sad Sofiagrad (sądu administracyjnego w Sofii).

Sąd bułgarski ma wątpliwość, czy odmowa przez organy bułgarskie zarejestrowania urodzenia obywatela bułgar-

skiego, które miało miejsce w innym państwie członkowskim i które zostało potwierdzone aktem urodzenia wskazującym dwie matki, wydanym przez to ostatnie państwo członkowskie, narusza prawa przyznane wspomnianemu obywatelowi w art. 20 i 21 TFUE, a także w art. 7, 24 i 45 Karty praw podstawowych (dalej: Karta)². Odmowa ta może bowiem utrudnić wydanie bułgarskiego dowodu tożsamości, a zatem stanowić przeszkodę dla tego dziecka w korzystaniu z prawa do swobodnego przemieszczania się, i w związku z tym, pełne korzystanie z przysługujących mu praw obywatela Unii.

W tych okolicznościach sąd bułgarski zadał następujące pytania prejudycjalne:

„1) Czy art. 20 i 21 TFUE oraz art. 7, 24 i 45 [Karty] należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie odmowie wydania przez bułgarskie organy administracji – rozpatrujące wniosek o wydanie aktu urodzenia dziecka będącego bułgarskim obywatelem, które miało miejsce w innym państwie członkowskim [Unii] i zostało poświadczane sporządzonym przez organy hiszpańskie hiszpańskim aktem urodzenia, w którym wpisano dwie osoby płci żeńskiej jako matki, bez uściślenia, czy i która z nich jest biologiczną matką tego dziecka – żadanego aktu urodzenia ze względu na to, że strona skarżąca odmawia wskazania, kto jest biologiczną matką dziecka?

2) Czy art. 4 ust. 2 TUE i art. 9 Karty należy interpretować w ten sposób, że ochrona tożsamości narodowej i konstytucyjnej państw członkowskich [Unii] zakłada, że państwa te dysponują szerokim zakresem uznania w odniesieniu do zasad ustalania pochodzenia? W szczególności: czy art. 4 ust. 2 TUE należy interpretować w ten sposób, że umożliwia on państwom członkowskim żądanie udzielenia informacji dotyczących biologicznego pochodzenia dziecka? Czy art. 4 ust. 2 TUE w związku z art. 7 i art. 24 ust. 2 karty należy interpretować w ten sposób, że należy dążyć do osiągnięcia balansu między tożsamością narodową i konstytucyjną państwa członkowskiego a najlepszym interesem dziecka – biorąc pod uwagę, że aktualnie brak konsensusu zarówno pod względem wartości, jak i pod względem prawnym w odniesieniu do możliwości wskazania jako rodziców w akcie urodzenia osób tej samej płci, bez uściślenia, czy i która z nich jest biologicznym rodzicem dziecka? Na wypadek udzielenia odpowiedzi twierdzącej: w jaki konkretnie sposób można by osiągnąć ten balans?

3) Czy znaczenie dla odpowiedzi na pytanie pierwsze mają skutki prawne [umowy o wystąpieniu] w zakresie, w jakim jedna z matek wskazanych w akcie urodzenia wydanym w innym państwie członkowskim jest obywatelką Zjednoczonego Królestwa, a druga jest obywatelką państwa członkowskiego [Unii], biorąc pod uwagę w szczególności fakt, że odmowa wydania przez organy bułgarskie aktu urodzenia dziecka uniemożliwia wydanie dokumentu tożsamości danego dziecka przez państwo członkowskie [Unii] – i stąd, ewentualnie, utrudnia pełnowartościowe wykonywanie praw przysługujących obywatelowi Unii?

4) Na wypadek udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie pierwsze, czy prawo Unii, a w szczególności zasada skuteczności, nakłada na właściwe organy krajowe obowiąz-

zek odstąpienia od stosowania formularza aktu urodzenia [zawartego w obowiązujących na szczeblu krajowym wzo-
rach aktów stanu cywilnego]?”.

Orzeczenie Trybunału

W analizowanym wyroku Trybunał Sprawiedliwości rozpatrzył pytania łącznie i zwrócił uwagę na następujące kwestie.

Po pierwsze, Trybunał przypomniał, że „status obywatela Unii ma stanowić podstawowy status obywateli państw członkowskich”³, zatem jeżeli obywatel UE skorzystał ze „swobody przemieszczania się i pobytu w państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie pochodzenia, to może powoływać się na związane z tym statusem prawa, w szczególności prawa przewidziane w art. 21 ust. 1 TFUE, w stosownym przypadku również wobec swego państwa członkowskiego pochodzenia”⁴. Mając to na uwadze, Trybunał orzekł, że „organy bułgarskie, podobnie jak organy każdego innego państwa członkowskiego, są zobowiązane do uznania tej więzi filiacyjnej w celu umożliwienia S.D.K.A., ze względu na to, że zdaniem sądu odsyłającego uzyskała ona obywatelstwo bułgarskie, niezakłóconego korzystania z każdym rodzicem z przysługującego jej prawa do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zagwarantowanego w art. 21 ust. 1 TFUE”.

Po drugie, w kontekście porządku publicznego, Trybunał wskazał, że zgodnie z art. 4 ust. 2 TUE Unia szanuje tożsamość narodową państw członkowskich, a pojęcie „porządku publicznego jako uzasadnienie odstępstwa od podstawowej swobody powinno być interpretowane w sposób wąski, tak aby jego zasięg nie był określany jednostronnie przez każde państwo członkowskie bez kontroli ze strony instytucji Unii”⁵. Mając to na uwadze, Trybunał przypomniał, że „kwestie stanu cywilnego i wiążące się z nim normy dotyczące małżeństwa i pochodzenia dzieci są materią należącą do kompetencji państw członkowskich i prawo Unii tej kompetencji nie narusza”. Przy czym, ta kompetencja powinna być wykonywana przez każde państwo członkowskie zgodnie z prawem UE „uznając w tym celu stan cywilny ustalony w innym państwie członkowskim zgodnie z prawem tego państwa”⁶.

Po trzecie, Trybunał zaznaczył, że państwo członkowskie, którego dane dziecko jest obywatelem, nie ma obowiązku wprowadzenia w swoim prawie krajowym rodzicielstwa osób tej samej płci lub uznania, do celów innych niż wykonywanie praw, które to dziecko wywodzi z prawa Unii, więzi filiacyjnej między wspomnianym dzieckiem a osobami wskazanymi jako rodzice tego dziecka w akcie urodzenia sporządzonym przez organy przyjmującego państwa członkowskiego.

Po czwarte, Trybunał orzekł, że w sytuacji kiedy małoletnie dziecko, którego status obywatela Unii nie jest ustalony i którego akt urodzenia wydany przez właściwe organy państwa członkowskiego wskazuje jako jego rodziców dwie osoby tej samej płci, z których jedna jest obywatelką Unii, po-

winno zostać uznane przez wszystkie państwa członkowskie za bezpośredniego zstępnego tej obywatelki Unii w rozumieniu dyrektywy 2004/38 na potrzeby wykonywania praw przyznanych w art. 21 ust. 1 TFUE i dotyczących ich aktów prawa wtórnego⁷.

Komentarz

Zgodność swobody przepływu osób z prawami podstawowymi z Karty praw podstawowych

W systemie prawa UE na szczycie hierarchii jego źródeł znajdują się traktaty – obecnie Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) i Traktat o Unii Europejskiej (TUE) – oraz Karta praw podstawowych Unii Europejskiej⁸, która ma taką samą moc prawną jak traktaty (art. 6 TUE). Oznacza to, że zarówno Karta, jak i traktaty znajdują się na tym samym poziomie, z tym że te ostatnie muszą być interpretowane w świetle Karty (Craig & Burca, 2020). Dotyczy to również aktów prawa wtórnego. Postanowienia Karty zawierają prawa podstawowe, które „znajdują zastosowanie we wszystkich sytuacjach podlegających prawu Unii”⁹.

Z art. 51 ust. 1 Karty wynika, że Karta jest wiążącym aktem dla instytucji, organów jednostek organizacyjnych UE, jak również dla państw członkowskich „wyłącznie w zakresie, w jakim stosują one prawo Unii”¹⁰. Stosowanie prawa Unii oznacza jednocześnie zastosowanie praw podstawowych chronionych na podstawie Karty. Z kolei, jeżeli stan prawny w sprawie nie jest objęty zakresem zastosowania prawa Unii, Trybunał nie jest właściwy do jego oceny, a przytaczane postanowienia Karty nie mogą stanowić samodzielnej podstawy do nadania mu takiej właściwości (Biernat, 2020).

Sytuacja wskazana w analizowanym wyroku, czyli korzystanie przez pary osób tej samej płci z unijnego prawa do swobodnego przemieszczania się, wchodzi w zakres prawa UE¹¹, musi zatem być zgodna z prawami podstawowymi z Karty. Prawa podstawowe w omawianej sprawie to art. 7 Karty (realizacja prawa do życia prywatnego) oraz art. 24 ust. 2 Karty (uwzględnienie najlepszego interesu dziecka). W analizowanym wyroku Trybunał orzekł, że w okolicznościach sprawy byłoby sprzeczne z prawami podstawowymi „by w art. 7 i 24 Karty gwarantowano temu dziecku pozabawienie go relacji z którymś z jego rodziców w ramach wykonywania przysługującego temu dziecku prawa do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich lub faktyczne uniemożliwienie, czy też nadmierne utrudnienie wykonywania przez niego tego prawa, z tego względu, że jego rodzice są tej samej płci”¹². W dotychczasowych komentarzach stwierdzenie to zostało odczytane jako niedyskryminacyjne traktowanie dzieci par osób tej samej płci (Tryfonidou, 2022).

Trybunał w orzeczeniu nie odniósł się do art. 21 ust. 1 Karty, czyli zakazu dyskryminacji ze względu na orientację seksualną, ponieważ artykuł ten nie był wskazany przez sąd krajowy w pytaniach prejudycjalnych. Niewątpliwie w sytu-

acji, kiedy przytoczony artykuł byłby wskazany przez sąd krajowy, Trybunał miałby okazję przeprowadzić na jego podstawie argumentację, pokazując jego cel i funkcję, którą jest „ochrona przed ingerencją władz publicznych w sferę chronioną tym prawem, jak również podejmowanie przez władzę publiczną środków w celu zwalczania mniej korzystnego traktowania ze względu na zakazane kryterium różnicujące” (Wróbel, 2020). Przy czym sama kwestia dyskryminacji została w orzeczeniu odnotowana w kontekście zgodności art. 7 Karty i art. 24 ust. 2 Karty w zw. z art. 2 Konwencji o prawach dziecka (zasada niedyskryminacji)¹³.

Funkcjonalna wykładnia przez TS przepisów dotyczących swobody przepływu osób

Art. 21 ust. 1 TFUE stanowi, że każdy obywatel Unii Europejskiej ma prawo do swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium państw członkowskich. W sytuacji kiedy obywatel Unii skorzystał ze swobody przemieszczania się i pobytu w państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie pochodzenia, może powoływać się na związane z tym statusem prawa, w szczególności prawa z art. 21 ust. 1 TFUE, w niektórych przypadkach również wobec państwa członkowskiego pochodzenia¹⁴. Mogą skorzystać z powyższego prawa również obywatele Unii, którzy urodzili się w przyjmującym państwie członkowskim i nigdy nie skorzystali z prawa do swobodnego przemieszczania się¹⁵.

W wielu przypadkach możliwość skorzystania ze swobody przepływu osób wiąże się zgodnie z art. 4 ust. 3 dyrektywy 2004/38 z zobowiązaniem państwa członkowskiego do wydawania i odnawiania swoim obywatelom dowodu tożsamości i paszportu, które potwierdzają ich przynależność państwową, zgodnie z ich wewnętrznymi przepisami. Już w sprawie Grunkin i Paul¹⁶ Trybunał orzekł, że państwa członkowskie, stosując ustawodawstwo krajowe, nie mogą odmówić uznania nazwiska dziecka, ustalonego i zarejestrowanego w innym państwie członkowskim, w którym dziecko się urodziło i od urodzenia ma miejsce zamieszkania. W drodze analogii takie rozwiązanie należało przyjąć celem rozwiązania problemu, który wystąpił w analizowanej sprawie. I tak też postąpił Trybunał, który orzekł, że państwo członkowskie pochodzenia powinno uznać akt urodzenia dziecka wystawiony w państwie przyjmującym i na jego podstawie wydać dziecku dowód tożsamości lub paszport celem „niezakłóconego” korzystania przez to dziecko z przysługującego mu prawa do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich z każdą z matek tego dziecka, której status jako rodzica został ustalony przez przyjmujące państwo członkowskie tych matek podczas pobytu zgodnego z dyrektywą 2004/38¹⁷. Przy okazji Trybunał podkreślił, że „Małoletnie dziecko, którego status obywatela Unii nie jest ustalony i którego akt urodzenia wydany przez właściwe organy państwa członkowskiego wskazuje jako jego rodziców dwie osoby tej samej płci, z których jedna jest obywatelką Unii, powinno zostać uznane przez wszystkie państwa członkowskie za bezpośredniego zstępnego tej obywatelki Unii w rozumieniu dyrektywy 2004/38 na potrzeby wykony-

wania praw przyznanych w art. 21 ust. 1 TFUE i dotyczących ich aktów prawa wtórnego”¹⁸. Przytoczone stwierdzenie wskazuje, że Trybunał przeprowadził unijną wykładnię pojęcia „bezpośredni zstępny”, która nie jest oparta na biologicznych więzach, kontynuując linię orzecznictwa zaprezentowaną już w wyroku w sprawie C-129/18¹⁹.

Jak wynika z powyższego, swoboda przepływu osób powiązana jest z zasadą wzajemnego uznawania, która w analizowanym przypadku ma zastosowanie do aktów urodzenia wydanych przez państwa członkowskie UE. Zasada ta oddziałuje także wtedy, gdy rodzicami dziecka są dwie osoby tej samej płci²⁰. Z uwagi na dużą liczbę państw, które odmawiają dwóm osobom tej samej płci bycia prawnym rodzicem dziecka na ich terytorium, taka konkluzja Trybunału jest bardzo ważna dla ich ochrony (Tryfonidou, 2022). W analizowanej sprawie Trybunał zastosował funkcjonalną wykładnię przepisów dotyczących swobody przepływu osób, rozstrzygając je o kwestie związane z transgranicznym uznawaniem aktów urodzenia. Jednak zakres zasady wzajemnego uznawania nie został w pełni wyjaśniony w orzeczeniu. Problem stanowi, jak słusznie zauważa A. Tryfonidou, sytuacja, kiedy akt urodzenia został wydany przez państwo spoza UE. Czy wówczas zasada wzajemnego uznawania będzie miała również zastosowanie?

Obok powyższego Trybunał orzekł również, że „na podstawie art. 21 TFUE i dyrektywy 2004/38 wszystkie państwa członkowskie powinny przyznać V.M.A. i K.D.K., jako rodzicom małoletniego obywatela Unii, nad którym sprawują faktyczną pieczę, prawo do towarzyszenia temu ostatniemu przy korzystaniu z prawa do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich”²¹. Zatem obywatelowi Unii, który pozostaje w związku małżeńskim z osobą tej samej płci, może towarzyszyć lub dołączyć na terytorium innego państwa członkowskiego Unii nie tylko małżonk²², ale także dziecko²³, co oznacza, że rodziny par osób tej samej płci nie mogą zostać rozdzielone po przekroczeniu granicy Unii (Tryfonidou, 2022). Trybunał nie przeanalizował tej kwestii dogłębnie, jednak w dotychczasowych komentarzach stwierdzenie to zostało odczytane w ten sposób, że dzieci rodzin par osób tej samej płci są podobnie sytuowane z dziećmi wszystkich innych rodzin i dlatego powinny być traktowane jednakowo, co może przy okazji stanowić krok w kierunku transgranicznego uznania takich rodzin w UE (Tryfonidou, 2022; Meeusen, 2022). Niestety takie rozwiązanie odnosi się tylko do obywateli unijnych będących w sytuacji transgranicznej, zatem z wyłączeniem przypadków wewnętrznych (Tryfonidou, 2022).

Prawo do zwykłego życia rodzinnego – wykonywanie praw, które dziecko wywodzi z prawa Unii

Zgodnie z art. 5 ust. 2 TUE zasada przyznania kompetencji Unii stanowi, że „Unia działa wyłącznie w granicach kompetencji przyznanych jej przez Państwa Członkowskie w Traktatach do osiągnięcia określonych w nich celów. Wszelkie kompetencje nieprzyznane Unii w Traktatach należą do Państw Członkowskich”. Obszarem, który należy do

kompetencji państw członkowskich, są kwestie stanu cywilnego. Państwa członkowskie mają swobodę w zakresie wprowadzenia w ich prawie krajowym małżeństwa osób tej samej płci lub zarejestrowanych związków partnerskich, a także ich rodzicielstwa. W analizowanym wyroku, podobnie jak w sprawie *Coman*, Trybunał orzekł, że każde państwo powinno wykonywać tę kompetencję zgodnie z prawem Unii, a w szczególności zgodnie z postanowieniami TFUE, które dotyczą swobody przemieszczania się i przebywania na terytorium państw członkowskich przyznanej każdemu obywatelowi Unii, uznając w tym celu stan cywilny ustalony w innym państwie członkowskim zgodnie z prawem tego państwa²⁴.

Uzasadnionym odstępstwem ograniczającym swobodę przepływu osób jest porządek publiczny, który z kolei powinien być interpretowany w sposób wąski, tak aby jego zasięg „nie był określany jednostronnie przez każde państwo członkowskie bez kontroli ze strony instytucji Unii”. Jedynie w przypadku realnego i wystarczająco poważnego zagrożenia dla jednego z podstawowych interesów społeczeństwa przesłanka porządku publicznego może być wzięta pod uwagę²⁵. W komentowanym orzeczeniu Trybunał zgodził się z rzecznik generalną i orzekł, że uznanie więzi pokrewieństwa między dzieckiem a każdą z dwóch osób w relacji jednopłciowej w ramach wykonywania przez to dziecko praw z art. 21 TFUE nie narusza tożsamości narodowej ani nie zagraża porządkowi publicznemu²⁶. Państwo członkowskie nie ma bowiem obowiązku wyprowadzenia w swoim prawie krajowym „rodzicielstwa osób tej samej płci lub uznania, do celów innych niż wykonywanie praw, które to dziecko wywodzi z prawa Unii, więzi pokrewieństwa między wspomnianym dzieckiem a osobami wskazanymi jako rodzice tego dziecka w akcie urodzenia sporządzonym przez organy przyjmującego państwa członkowskiego”²⁷. Z wyroku wynika, że rodziny par osób tej samej płci zostaną uznane za „rodzinę”²⁸ do „celów (...), które dziecko wywodzi z prawa Unii”²⁹, przy czym związki prawne łączące rodziców i ich dziecko (dzieci) pozostaną nienaruszone³⁰. Trybunał potwierdził, nawiązując do dotychczasowego orzecznictwa, że realizację zwykłego życia rodzinnego wywodzi z art. 21 ust. 1 TFUE³¹. Orzekł, że przywołany artykuł „przyznaje obywatelom państw członkowskich prawo do prowadzenia przez nich życia rodzinnego zarówno w przyjmującym państwie członkowskim, jak i w państwie członkowskim, którego przynależność państwową posiadają w przypadku powrotu do tego państwa, z którym to prawem wiąże się obecność członków rodziny”³².

Należy odnotować, że art. 21 ust. 1 TFUE nie zawiera wyczerpującej listy praw (Capitani, 2022). W komentowanym orzeczeniu Trybunał nie sprecyzował pojęcia „prawo do prowadzenia zwykłego życia rodzinnego” z art. 21 ust. 1 TFUE. Nie zrobiła tego również rzecznik generalna w opinii do wyroku, jednak ta ostatnia zwróciła uwagę, że definicję „bezpośredniego zstępного” z dyrektywy 2004/38 należy mieć na uwadze w odniesieniu do pojęcia „członków rodziny” pracownika migrującego z rozporządzenia 492/2011/UE. Zatem zstępna w analizowanej sprawie może domagać się korzyści,

które wynikają z przywołanego rozporządzenia, takich jak: kursy edukacyjne, praktyki czy szkolenia zawodowe. Brak precyzji po stronie Trybunału w tak ważnej kwestii, jaką jest prawo do prowadzenia zwykłego życia z art. 21 TFUE powoduje problemy natury interpretacyjnej w obszarze realizacji prawa do przemieszczania się par osób tej samej płci, czego przykładem są dotychczasowe komentarze do wyroku (Capitani, 2022). Tytułem przykładu, L. Bracken twierdzi, że Trybunał w przywołanym aspekcie „realizacji zwykłego życia” ogranicza się do wąskiego jego rozumienia, czyli uznania rodziny do celów prawa UE – swobodnego przemieszczania się, a nie do wszystkich celów prawnych (Bracken, 2022, s. 403). Odmienne stanowisko w tej materii przyjmuje A. Tryfonidou, która opowiada się za uznaniem rodzin jednopłciowych za rodzinę do wszelkich celów prawnych po przyjęciu jej członków na terytorium innego państwa członkowskiego (Tryfonidou, 2019, s. 222).

Rozwiązania powyższej kwestii nie ułatwia odwołanie się przez Trybunał w wyroku do art. 7 Karty, który stanowi, że „Każdy ma prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, domu i komunikowania się”. Z wyjaśnień do Karty³³ wynika, że „Prawa zagwarantowane w art. 7 odpowiadają prawom zagwarantowanym na podstawie art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności”. Zgodnie z art. 52 ust. 3 Karty znaczenie i zakres prawa do prywatności powinien być zgodny ze znaczeniem i zakresem nadanym temu prawu przez Europejską konwencję praw człowieka (dalej: EKPC). Szerokie ujęcie terminu „życie prywatne” w rozumieniu art. 8 EKPC w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC) sprawia, że jest on trudny do zdefiniowania. Jak wskazuje J. Sobczak, „Poprzez poszanowanie życia prywatnego i rodzinnego należy rozumieć nieingerowanie we wszystkie te aspekty życia małżeńskiego, które nie naruszają prawa, pozostawienie w uznaniu każdego decyzji o zawarciu związku małżeńskiego lub niezawieraniu małżeństwa, skorzystaniu z takiej czy innej formy zawarcia związku małżeńskiego” (Sobczak, 2020). W analizowanym wyroku Trybunał nawiązuje do dotychczasowego orzecznictwa ETPC, z którego wynika, że „istnienie życia rodzinnego jest kwestią okoliczności faktycznych, która zależy od praktycznego wymiaru bliskich więzi osobistych, i że możliwość, by rodzic i jego dziecko żyli razem, stanowi podstawowy element życia rodzinnego”³⁴. Ponadto Trybunał orzekł już w sprawie *Coman*, że „relacja utrzymywana przez parę homoseksualną może mieścić się w zakresie pojęcia »życia prywatnego«, jak również pojęcia »życia rodzinnego« tak samo jak relacja pary odmiennej płci znajdującej się w takiej samej sytuacji”³⁵.

Z uwagi na powyższe, kluczowe pozostaje wyjaśnienie, w jaki sposób prawo do prowadzenia zwykłego życia rodzinnego przez pary osób tej samej płci ma być realizowane. Pytania, które nasuwają się w odniesieniu do tej kwestii to:

- czy zakres pojęcia „zwykłe życie rodzinne” należy interpretować szeroko, czyli obejmuje ono takie kwestie jak: zdolność do wyrażenia zgody na opiekę medyczną, otwarcie rachunku bankowego czy ubezpieczenie zdrowotne, czyli

uznanie rodziny jednopłciowej za rodzinę do wszelkich celów prawnych po przyjęciu jej członków na terytorium innego państwa członkowskiego, co w istocie oznacza możliwość wspólnego życia na warunkach ogólnie porównywalnych do warunków, w jakich żyją pozostałe rodziny (Tryfonidou, 2022).

- czy zakres „zwykłe życie rodzinne” należy interpretować wąsko, czyli funkcjonalnie i ograniczyć jego oddziaływanie do prawa do łączenia się rodzin celem towarzyszenia dziecku przez rodzica przy korzystaniu przez dziecko z prawa do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich? (inaczej: dostęp do terytorium innego państwa członkowskiego dla wszystkich członków rodziny) (Tryfonidou, 2022).

Wydaje się, że przyjęcie wąskiej wykładni prawa do prowadzenia zwykłego życia rodzinnego niewiele zmieniloby w relacji rodzic–dziecko w rodzinie pary osób tej samej płci w korzystaniu z prawa do swobody przemieszczania się. Dopiero szerokie ujęcie pojęcia „zwykłe życie rodzinne” daje możliwość pełnej realizacji tej swobody. Jednak ta druga interpretacja wymagałaby zmian legislacyjnych zarówno w prawie UE, jak i w prawie krajowym państw członkowskich, gdyż niewątpliwie wkracza w obszary dotychczas zarezerwowane dla kompetencji państw członkowskich. Za takim kierunkiem interpretacji przemawia okoliczność zapewnienia zgodności przepisów traktatowych z postanowieniami Karty, czyli art. 21 ust. 1 TFUE powinien być zgodny z art. 7 Karty (oraz z art. 21 ust. 1 Karty). Przy czym w sytuacji braku doprecyzowania zakresu praw wynikających z art. 21 ust. 1 TFUE zakres ten wynika z art. 7 Karty, który z kolei powinien być odczytywany tak jak art. 8 EKPC w wykładni ETPC, czyli stosunkowo szeroko.

W tym miejscu należy odnotować następujące inicjatywy odnoszące się do zapewnienia praw rodzin par osób tej samej płci w prawie UE.

Pierwsza z nich to Komunikat Komisji Europejskiej pt. *Unia równości: strategia na rzecz równości osób LGBTIQ na lata 2020–2025*³⁶, który dotyczy czterech filarów: walki z dyskryminacją osób LGBTIQ, zapewnienia bezpieczeństwa osób LGBTIQ, budowania społeczeństw inkluzyjnych wobec osób LGBTIQ oraz działań na rzecz równości osób LGBTIQ na całym świecie. W ramach filaru, jakim jest budowanie społeczeństw inkluzyjnych, zwrócono uwagę na konieczność zapewnienia praw rodzinom par osób tej samej płci w sytuacjach transgranicznych. Ponadto, Komisja Europejska zapowiedziała po pierwsze, podjęcie działań wobec państw członkowskich, które nie wykonują wyroku w sprawie Coman w którym Trybunał orzekł, że pojęcie „współmałżonek” używane w dyrektywie 2004/38 w sprawie swobodnego przemieszczania się³⁷ ma zastosowanie także do osoby tej samej płci co obywatel UE, z którym osoba ta zawarła małżeństwo, a po drugie przyjęcie horyzontalnej inicjatywy ustawodawczej w sprawie wzajemnego uznawania rodzicielstwa między państwami członkowskimi zgodnie z mottem „Jeśli jesteś rodzicem w jednym kraju, jesteś rodzicem w każdym kraju”³⁸. W tym kontekście 7.12.2022 r. Komisja Europejska przedstawiła projekt rozporządzenia

Rady w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i przyjmowania dokumentów urzędowych dotyczących pochodzenia dziecka oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia pochodzenia dziecka³⁹. Jednym z kluczowych aspektów tego projektu jest zapewnienie, aby pochodzenie dziecka ustalone w jednym państwie członkowskim było uznawane w pozostałych bez specjalnej procedury.

Druga inicjatywa to prace Komisji Prawa Międzynarodowego Prywatnego (grupa GEDIP) w obszarze zmian prawa prywatnego międzynarodowego, których zadaniem jest przedstawienie rozwiązań legislacyjnych w obszarze unijnego egzekwowania praw rodzin par osób tej samej płci. Obok powyższego zapowiedziano kodyfikację ogólnej części prawa prywatnego międzynarodowego ze szczególnym uwzględnieniem kwestii uznawania prawnej sytuacji ustalonej za granicą (Meeusen, 2022).

Uwagi końcowe

Z wyroku w sprawie V.M.A. jasno wynika, że uznanie więzi pokrewieństwa między dzieckiem a każdą z dwóch osób w relacji pary osób tej samej płci, w ramach wykonywania przez to dziecko praw z art. 21 TFUE, nie narusza tożsamości narodowej ani nie zagraża porządkowi publicznemu. Obywatelowi UE, który pozostaje w związku małżeńskim z osobą tej samej płci, może towarzyszyć lub może dołączyć do niego na terytorium innego państwa członkowskiego Unii nie tylko małżonek, ale także dziecko, co oznacza, że rodziny par osób tej samej płci nie mogą zostać rozdzielone po przekroczeniu granicy Unii (Tryfonidou, 2022).

Trybunał kontynuuje w orzeczeniu linię orzeczniczą, którą przyjął w wyroku Coman, czyli funkcjonalne podejście do aspektów prawa rodzinnego w celu realizacji swobody przemieszczania się. W wyroku Coman Trybunał orzekł, że chodzi o uznanie stanu cywilnego pary osób tej samej płci „wyłącznie w celu przyznania pochodnego prawa pobytu obywatelowi państwa trzeciego”, natomiast w wyroku V.M.A. uznanie to jest potrzebne po to, aby dziecko mogło korzystać z praw z art. 21 TFUE.

Kluczowym wnioskiem w wyroku w sprawie V.M.A. jest konkluzja, że **małżeństwa osób tej samej płci nie muszą zostać wprowadzone w poszczególnych państwach członkowskich UE, ale takie państwo powinno uznać skutki małżeństwa zawartego w innym państwie członkowskim celem realizacji praw przewidzianych w prawie UE, tak aby zapewnić skuteczność prawu UE.**

Korzystanie przez pary osób tej samej płci z unijnego prawa do swobodnego przemieszczania się wchodzi w zakres prawa UE, musi zatem być zgodne z prawami podstawowymi z Karty. Nieuznanie relacji rodzic–dziecko w sytuacjach związanych z korzystaniem z unijnego prawa do swobodnego przemieszczania się może stanowić naruszenie praw podstawowych z Karty oraz Konwencji praw dziecka⁴⁰.

Orzeczenie w sprawie V.M.A. można uznać za pierwszy krok w kierunku pełnego uznania rodzin par osób tej samej płci w Europie. Jednak brak doprecyzowania przez Trybunał szeregu kluczowych pojęć w kwestii za-

kresu zasady uznawania czy zakresu praw z art. 21 TFUE nie pozwala rozwiązać wielu kluczowych problemów, a zatem praktyczne zastosowanie wyroku może rodzić trudności.

Przypisy/Notes

- ¹ Dalej: wyrok w sprawie V.M.A.
- ² Dz. Urz. UE 2016 C 202, s. 1.
- ³ Motyw 41 wyroku w sprawie V.M.A.
- ⁴ Tamże, motyw 42.
- ⁵ Tamże, motyw 55.
- ⁶ Tamże, motyw 52.
- ⁷ Tamże, motyw 68.
- ⁸ Dz. Urz. UE 2016 C 202.
- ⁹ Zob. wyrok TS w sprawie C-569/16 i C-570/16, motyw 52 oraz wyrok TS w sprawie C-176/12, *Association de médiation sociale*, motyw 42 i przytoczone tam orzecznictwo.
- ¹⁰ Zob. m.in. wyrok TS w sprawie C-617/10, *Fransson*, motyw 21, 22, 29 oraz wyrok TS w sprawie C-390/12, *Pfleger*.
- ¹¹ Zob. wyrok TS w sprawie C-148/02, *Garcia Avello*, motyw 24.
- ¹² Zob. motyw 65 wyroku TS w sprawie V.M.A.
- ¹³ Artykuł 2 Konwencji o prawach dziecka: 1. Państwa-Strony w granicach swojej jurysdykcji będą respektowały i gwarantowały prawa zawarte w niniejszej konwencji wobec każdego dziecka, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych, statusu majątkowego, niepełnosprawności, cenzusu urodzenia lub jakiegokolwiek innego tego dziecka albo jego rodziców bądź opiekuna prawnego. 2. Państwa-Strony będą podejmowały właściwe kroki dla zapewnienia ochrony dziecka przed wszelkimi formami dyskryminacji lub karania ze względu na status prawny, działalność, wyrażane poglądy lub przekonania religijne rodziców dziecka, opiekunów prawnych lub członków rodziny.
- ¹⁴ Zob. wyrok TS w sprawie C-673/16, *Coman*, motyw 31.
- ¹⁵ Zob. wyrok TS w sprawie C-93/18, *Bajratari*, motyw 26.
- ¹⁶ Zob. wyrok TS w sprawie C-353/06.
- ¹⁷ Motywy 45, 46 oraz 50 wyroku TS w sprawie V.M.A.
- ¹⁸ Tamże, motyw 68.
- ¹⁹ Wyrok TS z 26.03.2019 r.
- ²⁰ Tamże, motyw 50 oraz 52.
- ²¹ Motyw 48 wyroku TS w sprawie V.M.A.
- ²² Wyrok TS w sprawie *Coman*.
- ²³ Motyw 48 wyroku TS w sprawie V.M.A.
- ²⁴ Motyw 52 wyroku TS w sprawie V.M.A., sprawa *Coman i in.*, motyw 36–38; sprawa C-279/93, *Schumacker*, motyw 21; sprawa C-148/02, sprawa *Garcia Avello*, motyw 25.
- ²⁵ Motyw 55 wyroku TS w sprawie V.M.A.
- ²⁶ Tamże, motyw 56.
- ²⁷ Tamże, motyw 57.
- ²⁸ Tamże, motyw 47.
- ²⁹ Tamże, motywy: 57, 56 i 47.
- ³⁰ Tamże, motyw 57.
- ³¹ Tamże, motyw 47.
- ³² Tamże oraz wyroki TS: sprawa *Coman*, motyw 32; sprawa C-370/90, *Singh*, motyw 21 i 23 oraz sprawa C-165/16, *Lounes*, motyw 52.
- ³³ Zob. Wyjaśnienia dotyczące Karty Praw Podstawowych, Dz.U. 2007, C 303, s. 17.
- ³⁴ Wyrok ETPC z 12.07.2001 r. w sprawie K. i T. przeciw Finlandii, motywy 150 i 151 oraz wyrok TS w sprawie V.M.A., motyw 61.
- ³⁵ Wyrok TS w sprawie *Coman*, motyw 50 oraz motyw 61 wyroku TS w sprawie V.M.A.
- ³⁶ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Unia równości: strategia na rzecz równości osób LGBTIQ na lata 2020–2025* (COM (2020) 698 final).
- ³⁷ Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 29.04.2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium Państw Członkowskich, zmieniająca rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylająca dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG Tekst mający znaczenie dla EOG, Dz. Urz. UE L 2004 nr 158, s. 77.
- ³⁸ Zob. *Orędzie o stanie Unii 2020*, s. 25, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/state_of_the_union_pl_1.pdf (dostęp: 5.11.2022).
- ³⁹ COM(2022) 695 final; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0695> (data weryfikacji: 27.01.2023).
- ⁴⁰ Zob. motyw 58 oraz 63 wyroku w sprawie V.M.A.

Bibliografia/References

- Biernat, S. (2020). Obywatelstwo. W: S. Biernat (Red.), *Podstawy i źródła prawa Unii Europejskiej*. Legalis
- Bracken, L. (2022). Recognition of LGBTIQ+parent familie cross European borders. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 20(3). <https://doi.org/10.1177/1023263x221098050>

- Capitani, Ch. (2022). Rainbow families and the right to freedom of movement – the V.M.A. v. Stoliczna obshtina, rayon "Pancharevo" case. <http://eulawanalysis.blogspot.com/2022/01/rainbow-families-and-right-to-freedom.html>
- Craig, P., & Burca, G. E. (2020). *EU law: Text, cases and materials*. Oxford University Press.
- Meeusen, J. (2022). *Functional recognition of same-sex parenthood for the benefit of mobile union citizens – Brief comments on the CJEU's Pancharevo Judgment*. <https://eapil.org/2022/02/03/functional-recognition-of-same-sex-parenthood-for-the-benefit-of-mobile-union-citizens-brief-comments-on-the-cjeus-pancharevo-judgment/> (dostęp: 15.08.2022). <https://doi.org/10.1017/s0008197322000320>
- Sobczak, J. (2020). Artykuł 7 KPP. W: A. Wróbel (Red.), *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*. Wyd. 2/A. Legalis.
- Tryfonidou, A. (2022). *The cross-border recognition of the parent-child relationship in rainbow families under EU law: A critical view of the ECJ's V.M.A. ruling*. <https://europeanlawblog.eu/2021/12/21/the-cross-border-recognition-of-the-parent-child-relationship-in-rainbow-families-under-eu-law-a-critical-view-of-the-ecjs-v-m-a-ruling/> <https://doi.org/10.2139/ssrn.2261640>
- Tryfonidou, A. (2019) EU free movement law and the children of rainbow families: children of a lesser God? *Yearbook of European Law*, 38. <https://doi.org/10.1093/yel/yez001>
- Wróbel, A. (2020). Konstrukcja prawna zakazu dyskryminacji oraz prawa do niedyskryminacyjnego traktowania. W: J. Maliszewska-Nienartowicz (Red.), *Prawo antydyskryminacyjne*. Legalis.

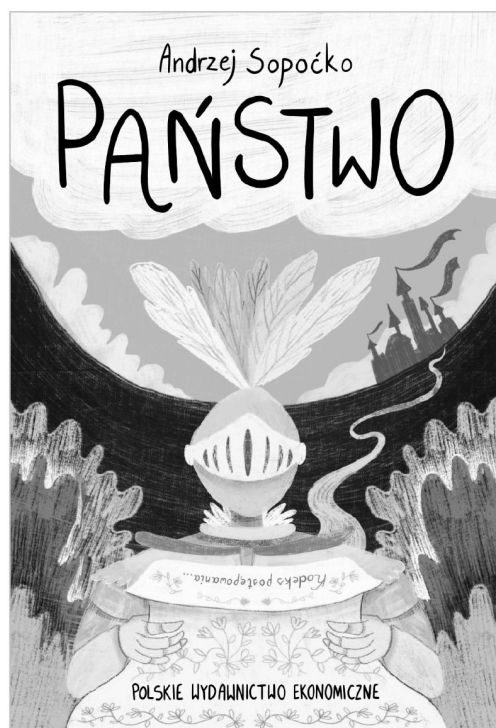
Dr Anna Pudło-Jaremek

Doktor nauk prawnych, radca prawny. Adiunkt w Katedrze Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa UE w Kolegium Prawa w Akademii Leona Koźmińskiego.

Dr Anna Pudło-Jaremek

PhD, legal adviser. Assistant professor at the Department of Public International Law and EU Law at Kozminski University.

Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne poleca

Powstanie państwa i jego istnienie to dwa różne zagadnienia. Państwa powstawały w celu realizacji ważnych potrzeb mieszkańców regionu, które niekoniecznie były później podstawą ich trwałości. Przetrawanie państwa zależało przede wszystkim od możliwości utrzymania wewnętrznej równowagi, kształtowanej przez interesy różnych grup społecznych. Choć prawie zawsze były one bardziej lub mniej rozbieżne, decydowało przekonanie, że razem jest jednak lepiej – ale nie zawsze to wystarczało.

Wspólnota jest bowiem wartością, szczególnie tam, gdzie nie ma różnic kulturowych. Nie jest jednak dominująca w grze interesów – przede wszystkim ekonomicznych. Bogatsi są niezbyt zainteresowani sojuszem z biednymi, chyba że ci ostatni są im potrzebni. Państwo spełnia więc swoją funkcję, gdy jego elementy współgrają ze sobą i tworzą przekonanie o efektywności oraz bezpieczeństwie bycia razem.

Przekonanie to niekoniecznie musi być oparte na obiektywnych podstawach. Ludzie są częścią państwa wraz z mitami i wyobrażeniami o nim, o sobie i o sąsiadach. Ukształtowany przez nich ustrój także nie tworzy konstrukcji optymalizującej strukturę społeczną w ich interesie. Jest również wynikiem ścierania się rozmaitych wizji i wyobrażeń. Efektem niekoniecznie jest demokracja – często zwycięża wizja państwa wodzowskiego, autorytarnego, tworzącego iluzję realizacji marzeń na skróty.

Zapraszamy do księgarni internetowej
www.pwe.com.pl

PWE poleca

Polska jako członek Unii Europejskiej ma obowiązek przyjęcia euro po spełnieniu określonych warunków. Niestety, temat ten stał się w naszym kraju zakładnikiem do-
rażnych potrzeb walki politycznej.

W debacie publicznej o euro niewiele jest merytorycznych argumentów, jeszcze mniej rzetelnych analiz, pełno za to zjadliwych ataków na Europę, populistycznych sloganów i zwykłych bzdur.

Eurosceptyczni politycy, wspierani przez niektórych ekonomistów i dziennikarzy, obrzydzają Polakom wspólną walutę, strasząc wzrostem cen,ubożeniem obywateli, utratą suwerenności i podporządkowaniem polskiej gospodarki obcym interesom. Dlatego głównym celem tej książki jest obalenie szkodliwych mitów na temat euro, które za sprawą antyeuropejskiej propagandy i zwykłej ignorancji rozpanoszyły się w świadomości społecznej. Mam nadzieję, że pozwoli to uwolnić dyskusję na temat euro od ideologicznych uprzedzeń, fałszywych wyobrażeń, irracjonalnych obaw i cynicznych kłamstw.

Dariusz K. Rosati

Księgarnia internetowa: www.pwe.com.pl

e-mail: ksiegarnia@pwe.com.pl